

Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Yurt Sevgisi-2

Önder SAATÇI
kerkuklu7@hotmail.com

Kerkük Irak Türklüğünün merkez şehridir. Irak'taki en büyük Türkmen nüfusu bu şehirde barınmaktadır. Irak'ta Osmanlı sonrasında krallık idaresinin kurulması ve 1958'den sonra gelen cumhuriyet idareleri Irak Türkmenlerine yönelik politikalarında Kerkük'ün bu özelliğini her zaman göz önünde bulundurmuş ve her dönemde bu Türkmen nüfusun ağırlığını ortadan kaldırmak üzere politikalar geliştirmiştir. Kerküklülerin Irak hükümetlerince karşı karşıya kaldıkları en önemli nüfus politikası Kerkük'ün il sınırlarının değiştirilmesi, her devirde birçok devlet memurunun Kerkük dışındaki bölgelere sürülmesi, daha başka bölgelerden Kerkük'e Irak'taki farklı kavmiyetlerden (Arap, Kürt) insanların taşınmasıdır. Bu nüfus oyunları o dereceye varırılmıştır ki Irak'ta, 2003 yılında Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden sonra da Kerkük'e ve diğer Türkmen bölgelerine 600.000'den fazla bir Kürt nüfusu sevk edilmiştir. Bu Kürt nüfusun içinde Türkiye'den ve Suriye'den getirilen Kürtlerin dahi varlığı bilinmektedir. Son dönemlerdeki IŞİD saldırılarıyla da birçok Telaferli Türkmen kendi topraklarından sürülerek Irak'ın güney kesimlerine göç etmek mecburiyetin-

de kalmıştır. Bundan başka, Irak Türklüğü idamlarla, ağır hapis cezalarıyla, malına el koymayla, sürgünlerle, kültür alanındaki kısıtlamalarla 20. asır boyunca daima baskı altında tutulmuş ve sindirilmiştir.

Bütün bunlar Kerkük'ün ve Irak Türklüğünün stratejik öneminden ve bu kitlenin, Türkiye'nin bir uzantısı, hatta bir ileri karakolu gibi görülmesinden kaynaklanmaktadır. İşte, bütün bu siyasi ayak oyunları Türkmenler üzerinde çok yönlü etkiler doğurmuş, Türkmenlerin bir kısmının, Irak'ın başka bölgelerine, bir kısmının Türkiye'ye bir kısmının da Avrupa, ABD, Avustralya vb. Batı ülkelerine göç etmelerine yol açmıştır. Bugün üç milyona yaklaşan Irak'taki Türkmen nüfusu yanında gurbet diyarlarında da sayısı kolayca kestirilemeyen büyük bir Türkmen topluluğu barınmaktadır. Elbette, bu Türkmenlerin hepsi aynı anda Irak toprakları dışına çıkmamıştır. Bunlardan bir kısmının Türkiye'ye gelişinin üzerinden yarım asra yakın bir zaman geçmiştir. Batı ülkeleri de aşağı yukarı otuz yıldan beridir Türkmen göçü almaktadır. Bugün belki de, gurbette doğmuş ve baba-

sının doğduğu toprakları hiç görmemiş birçok Türkmen çocuğu bulunmaktadır.

Böylesi çalkantılı bir sosyal hayatın elbette, Irak Türkmenleri üzerinde derin psikolojik tesirleri olacaktır. Millî bilinci fevkalade yüksek bir kitle olan Irak Türkmenleri her devirde bu gibi baskılara karşı bütün varlığıyla direnmiş ve kendisine reva görülen bu muameleleri bir şekilde dışa vurmaya başarmıştır. Bu dışa vurumun en önemli aracı ise edebiyat, onun en çok işlenmiş ve gelişmiş dalı ise şiir, şiirin de Irak Türkmenleri arasında en sevilen şekli mâni ve hoyrat olagelmıştır.

Her ne kadar hoyrat deyince Kerkük akla gelse de, değişik vesilelerle yazdığımız yazılarda "Kerkük hoyratları" terimini kullanmış olsak da bilinmelidir ki mâni ve hoyrat nazım biçimleri bütün bir Irak Türklüğünün ortak malıdır. Bu tarzı çok seven Irak Türkmenleri karşılaştıkları bütün badireleri özlü hoyrat mısralarına nakşederek sessiz çılgınlıklarını sağır vicdanlara duyurmaya çalışmışlardır. Bu yazıda da, biraz gecikmeyle de olsa, 60. sayıda birinci bölümünü kaleme aldığımız yazımızın ikinci bölümünü sunmaya çalışa-

cak; Irak Türkmenlerinin yurt sevgisinin ne şekilde mısralara döküldüğünü örnekleriyle göstermeye çalışacağız.

1. Kerkük'e hasreti dile getiren mâni ve hoyratlar:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Irak Türkmenleri bugün artık maalesef, bölünmüş büyük bir aile durumundadır. Birçoğu belki de gurbet diyarlarında son nefesini verecektir. Ancak gittikleri yerlerde ata yurdu-na karşı derin bir hasreti de yıllardır bağırılarında bir kor gibi taşımaktalar. Aşağıdaki hoyrat gurbet diyarlarındaki her gününü tek tek öğüten birçok Türkmen'in ortak duygusunu yansıtır:

Sene Kerkük

İl Kerkük sene Kerkük
And olsun Türklüğüme
He dönnüğü sene Kerkük

Aşağıdaki mani de hasretin son raddesine gelmiş bir Türkmen'in, duygularını içli ve samimi bir tonda mısralara döktüğünü gösteriyor:

Ax Kerkük'e gêtseydim
Ƙonca gülün derseydim
O mubarek torpağı
Öpüp sonra ölseydim

Şu iki manide de Kerkük'e aşk derecesinde duyulan sevginin, insanları her türlü nimetten hatta, hayattan dahi vazgeçmeyi göze alacak hâle getirdiği görülür:

Kerkük yurdumun adı
Gêvlimde var muradı
Bes içinde yaşayım
İstemem ekmek zâdı¹
Ax Kerkük üz ağ Kerkük
Her zaman üz ağ Kerkük

1 zad: yiyecek, nimet

Ölseymdim düşmeseydim
Men sennen uzax Kerkük

Kerkük'e duyulan muhabbet bazen coşkun duygulara sebep olur ve bu coşkunluk mısralara mübalağalı ifadeler şeklinde yansır:

Men Ƙala'dı²
Girdiğim men Ƙala'dı
Kerkük'ten ayrılanı
Üregim **manqaladı**
(Hamit Kevser)

Ƙan coşar
Ƙanaradan Ƙan coşar
Kerkük'ü yadlıyandam³
Gözim yığılar Ƙan coşar

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi hoyratlar yalnızca Kerküklülerin değil, bütün Irak Türkmenlerinin ortak sesi, ortak gönül sızısıdır. Şu iki hoyrat, Kerkük'ten alınarak Erbil'e bağlanan Altunköprü ilçesinin hasretiyle yanıp tutuşan iki Köprülülünün hicran yüklü feryatlarıdır:

Altunköpri havası
Sarı qavın mëyvesi
Ƙurbette yüz il **qalsam**
Baştan çıxmaz sêvdası
(Selahattin Bayraktar)

Gönlü dert dolan menem
Yanan yığılan menem
Geceler Köpri diye
Çağırırım **nenem nenem**
(Sadun Köprülü)

1920'de Telaferliler İngiliz işgal kuvvetlerine karşı büyük bir direniş göstermiş; birçok İngiliz askerini ve subayını öldürmüşlerdir; ancak kahraman Telafer halkına bunun bedeli çok ağır ödetilmiştir. Nitekim Telaferliler, daha sonra takvi-

2 Kale Mahallesi
3 Hatırladığımızda

ye olarak gelen İngiliz kuvvetlerinin ağır silahlarına daha fazla karşı gelemeyeceklerini anlayınca dağlık bölgeye çekilmişlerdir. Telafer'i savunmasız bulan İngilizler pek çok evi top ateşiyle yıkmış, Telaferlilerin zahire ambarlarını ateşe vermiş, kasaba halkı da üç ay kadar dağlarda, zor şartlarda hayatlarını sürdürmeye mecbur kalmıştır. Bu süreçte çok sayıda Telaferli can vererek şehit düşmüş tür. Bu hadiseye halk arasında "Kaçaç" denmiştir.⁴ Aşağıdaki hoyrat bu hadisenin ardından evinden yuvasından olan bir Telaferlinin duygularını yansıtır:

Telafer'di kentimiz
Su tutmuyu bendimiz
Telafer'den çıhalı
Solipti⁵ gül benzimiz⁶

2. Dindirilemeyen Kerkük hasretinin hayal kırıklığına dönüşüğü mâni ve hoyratlar:

Uzun yıllar gurbette kalan insanların yurduna olan hasretinin bir zaman sona dinmesi beklenir. Ancak, baba ocağının kokusunu bir kere alan Kerküklü için durum hiç de kolay değildir. 1930'lu yıllarda, Irak Anayasası ve kanunlarına rağmen, Türkmenlerin Türkçeyle eğitim almaları Krallık rejimi tarafından engellenmiş; birçok Türkmen aydını da bu kararı protesto etmiştir. Bunlardan biri de ünlü şair Nazım Refik Koçak'tır. Koçak gerek bu hadise karşısında aldığı tavırla

4 Suphi Saatçi, Tarihî Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, Tarihî Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 186.

5 Solmuştur

6 Rıza Çolakoğlu, Kardeşlik, S:51(Temmuz-Eylül 2011) s. 28.

gerek M. Kemal Paşa'ya it-hafen yazmış olduğu "Yurdu-mun Derdi" şiiriyle yönetimin şimşeklerini üzerine çekmiş ve birçok kere Irak'ın güney illerine sürülmüştür. Hatta, Kerkük Nüfus Müdürü iken kendisine bir sürgün cezası daha verilmiş; ancak Hakk'a yürümesi bu cezanın uygulanmasını imkânsız kılmıştır.⁷ Bu yürekli Türkmen şairi hem Kerkük'ün hem de kendisinin içine düşürüldüğü durumu ve bundan hâsıl olan hayal kırıklığını aşağıdaki mâni ile anlatır:

Gel gör ne barbad oldım
Öz yurdımda yad oldım
Düştim kara günlere
Yaman dilde yad oldım
(N. Refik Koçak)

Şu anonim mani de yurdundan ayrı düşen bir Türkmen'in hayal kırıklığının artık karamsarlığa dönüştüğünü gösteriyor:

Kerkük Musul Horasan
Gëtti daha görmesen
Yatandav⁸ hayal eyle
Belki dişte göresen

Gurbet zehrini Danimarka'da yudumlamış olan Abdurrahman Bayatlı da duygularını gayet sanatlı bir üslupla şu hoyratın mısralarına dökerek ferahlamaya çalışmış:

Sar ayığam
Yaramı sar, ayığam
Bir yurt nesibim oldı
Köşki gem, sarayı gem
(Abdurrahman Bayatlı)

7 Suphi Saatçi, "Irak (Kerkük) Yazılı Türk Edebiyatı", Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (6. cilt), T.C. Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1997, s. 424.

8 Sen uyurken

3. Kerkük'e sahip çıkma duygusuyla söylenmiş mâni ve hoyratlar:

Bu bölümde öncelikle, yazımızın ilk bölümündeki ikinci maddede yer alan Kerkük'ün kaderini dile getiren hoyratları hatırlatmak istiyoruz. Bu vesileyle, yazımızın ilk bölümünde bir makalenin sınırlarını aşmama kaygısıyla sunmadığımız birkaç örneği de sıralamak istiyoruz. Bundan maksadımız Irak Türkmenlerinin yaşadıklarının, onların üzerindeki bütün olumsuz tesirlerine rağmen, yine de yurtlarından vazgeçmediklerini, içlerine çöken bütün karamsarlıklara rağmen yurtlarına duydukları sevginin ağır bastığını ve millî varlıklarını korumaları için müstakil bir coğrafyanın önemini ne ölçüde kavradıklarını anlatmaktır. Önce Kerkük'ün talihsizliğini dile getiren şu hoyratları hatırlayalım:

Kerkük'ün altı Hısa
Hısa batmıştır yasa
Gülşenim külxan oldı
Yad ayağ basa basa
(Osman Mazlum)

Kerkük'üm mağmur Kerkük
Tarixte meşhur Kerkük
Bârını yadlar yiri
Bağvanı mağdur Kerkük
(Osman Mazlum)

Gez arxâyın⁹
Gez dolaş gez arxâyın
Kimsesiz Kerkük'ümde
Yüzlerce gezer xayın
(Sadun Köprülü)

Şu iki hoyratla da aynı duygular daha sanatlı bir üslupla verilmiştir:

9 tekin

Bir evde tayan oldum
Yatmadım avan oldum
Evvvel bağ sahibiydim
İndi quş qavan oldum
Dalda yerim
Bülbülem dalda yerim
Baş alıb hara gëdim
Yohtı bir dalda yerim

Oysa, aşağıdaki mâni ve hoyratlarda Irak Türklüğünün bin yıllık mübarek yurdu Kerkük'ün Türkmenlerce ne pahasına olursa göz dikenlere kaptırılmayacağı, bu uğurda ölümün dahi göze alınacağı haykırılıyor:

Kerkük'em kereliyem
Cigerden yaralıyam
El diyer bizim Kerkük
Bilmem men haralıyam
(Mustafa Gökkaya)

Çanım Kerkük
Coşuru çanım Kerkük
Hiç düşünme düşmana
Aldanım çanım Kerkük

Mendilive
Şeker qoy mendilive
Kerkük'e dil uzatsav¹⁰
Od sürrem men dilive¹¹
(Abdulhalik Bakır)

Dün yaya
Bir oğ koydum dün yaya
Kerkük'ün bir daşını
Degışmem bu dünyaya
(Abdulhalik Bakır)

Çana meni
Boyadıv¹² çana meni
Üç ağaca¹³ asmalı
Kerkük'ten çan emeni
Şah itti
Getti bizden şah itti
Her kim yurdı uğrına
Ölse bilin şehitti
(Diler Kasap)

10 uzatırsan

11 diline

12 boyadın

13 Üç ağaç: dar ağacı

**Kerkük'im yada seni
Salaram yada¹⁴ seni
Bı rüh bı canda varken
Vermerem yada seni**
(Osman Mazlum)

**Kerkük'ün kapısını
Biz kurduk yapısını
Dünya sel olup gelse
Vermeyiz tapusunu**
(Muhammet Nur Doğan)

**Bağ dadına
Doyulmaz bağ dadına
Kerkük'ü değışmerem
Irak'ın Bağdad'ına**
(Abdulhalik Bakır)

**Kerkük'te kurım çadır
Kebrimi orda kazdır
Yazdığım hoyratları
Yanıvda yadgâr kaldır**
(Remziye MAYAS)

**Halka deni¹⁵
Dört payla halka deni
Kerkük Türkman yeridi
Heğ yeri halq edeni**
(Milla Saqi Hamzalı)

**Çöp gider üzüm qalı
Üzim he dizim qalı
Ye bir tek Türkman qalmaz
Ye Kerkük bizim qalı**
(Ali Marufoglu)

**Kerkük'ün kel'esiyem
Bı bağın balasıyam
Torpağıma göz tikenin
Başının belasıyam**

**4. Kerkük'ün kurtuluşu ve yük-
selişi için Türkmenleri birliğe
çağırın mâni ve hoyratlar:**
Kerkük ve onun da içinde bulun-
duğu Türkmeneli bugün belki
de tarihinin en zor günlerini
geçirmektedir. Bu zor günle-
ri atlatmak için Irak Türkleri
bu güzel yurda göz dikenlere
karşı el birliği etmelidirler. Bu

14 Yada salmak: hatırlamak
15 Tahıl tanesi, hububat

şuurun hoyratlara yansıması
Irak Türkmenlerinin yurtse-
verliklerinin en belirgin gös-
tergesidir. Aşağıda bu türlü
hoyratlara bazı örnekler ve-
riyoruz:

**Édipsiz¹⁶ maşa bizi
Vurupsuz¹⁷ daşa bizi
Koymavun¹⁸ yad eglensin
Toplavun¹⁹ başa bizi**

**Qazanı
His qablıyıp qazanı
Dal dala vèren millet
İstedigin qazanı
Felek koydu göç edeğ
Yurda qarşı suç edeğ
Doğrudan²⁰ Türkmanıysağ
Toplanağ bir güç edeğ
Dayandım dayancağa
Hem savığ hem sıcağa
Türkmanları toplasin
Kerkük sıhsın qucağa**
(Milla Saqi Hamzalı)

**Dağı dağ
He bes atar dağı dağ
İgid olağ bir olağ
Yad yıvasın dağıdağ**

**Qurut göz yaşın Kerkük
Altundur daşın Kerkük
Birleş qardaşlarınla
Yükselir başın Kerkük**

**Qazan ağ
Ağartıldı qazan ağ
Vèr elivi elime
Biz de heqki qazanağ²¹**
(Fazıl Abdullah Tuzlu)

**Her Türk meni
Dost bili(r) her Türk meni
Dem günde bir el bir güç
İsterem her Türkmeni**

**Bu torpağm bu daşım
Uğrunda ölsin başım**

16 yapmışsınız
17 vurmuşsunuz
18 Koymayın
19 toplayın
20 Sahici, gerçek
21 Kazanalım

**Kerkük'ün qatli'âmın
Unutma ey yurddaşım**
(İlham Bezirgân)

**Düz Kerkük'e
Bir yol var düz Kerkük'e
Qıyamat meşşer günü
Can vèri Duz Kerkük'e**
(Fevzi Ekrem Terzi)

**Irak'ta çohtu(r) Türkman
Raqipçin ohtu(r) Türkman
Seçime katılmasağ
Diyeller yohtu(r) Türkman**

Görüldüğü üzere, millî seciyeleri
gayet yüksek olan Irak Türk-
menleri yaşadıkları acıların
da etkisiyle yurtlarına karşı
fevkalade duyarlı bir hâle gel-
mişlerdir. Her bir Türkmen'in,
bugün Türkmeneli diye ad-
landırılan coğrafyada acı tatlı
anıları olmuş, bu geniş top-
raklarda Türkmenler hayatı
tanımış, kendi kimliğini ve
kişiliğini bulmuştur. Bu yüz-
den, Irak Türkmenleri siyasî
olayların etkisiyle dünyanın
dört bir tarafına savrulsa da
yurtlarına duydukları sevgi,
hasret ve bağlılık kolay kolay
ortadan kalkmayacak ve hoy-
rat geleneği sayesinde hem
sıladaki yeni nesillerin millî
benliği güçlenecek hem de
gurbetteki yeni nesillerin bu
Türk yurduna yabancılaşma-
ları önlenecektir.

İşaretler:

é: kapalı e (e-i arası ses)
ğ: art damak g'si (غ)
h: Arapça ح sesi
' : Arapça ع sesi
k: art damak k'si (ق)²²
h: hırıltılı h (خ)

22 Bu ses Kerkük ağzında, kalın sesli harf-
lerin önünde daima kullanılır. Ancak
biz bu yazıda okumayı güçleştirme-
mek için işareti ince sesli harflerin
önünde ve çok sınırlı sayıdaki kelime-
de kullandık.